

Treviranus Ludolph Christian (1779-1864)

Znawca fizjologii i anatomii roślin, założyciel Zielnika Uniwersytetu Wrocławskiego

Urodził się 18 września 1779 roku w Bremie, w rodzinie notariusza Joachima Johanna Jakoba Treviranusa, którego przodkowie pochodzili z Treviru. Był młodszym bratem Gottfrieda Reinholda Treviranusa (1776-1837), biologa i fizjologa, który niezależnie od Lamarcka wprowadził do piśmiennictwa naukowego termin „biologia”. Pierwsze nauki pobierał w reformowanym gimnazjum w Bremie, gdzie, zachęcony przez swego nauczyciela, algologa Franza Karla Mertensa, zaczął zajmować się botaniką.

Po dwuletnim kursie licealnym, jesienią 1798 roku, rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie w Jenie. Do jego nauczycieli należeli: botanik Batsch, chemik Götting, anatom Loder, lekarze Stark i Suckow, a ponadto słuchał wykładów filozoficznych

Fichtego i Schellinga. Stopień doktora medycyny uzyskał w październiku 1801 roku na podstawie dysertacji „De Magnetismo animali”. Po powrocie do Bremy poświęcił się praktyce lekarskiej, a w wolnym czasie kontynuował swe studia botaniczne, w których brał też udział jego brat, Reinhold, astronom Olbers, lekarze Albers i Roth, algolog Mertens i kilku młodych przyrodników. Pierwszą pracę botaniczną, w której wspomniał o wpływie czynników chemicznych na organizm roślinny, opublikował w roku 1805 w „Beiträge zur Naturkunde” Webera i Mohra.

Rok później w konkursie ogłoszonym przez Towarzystwo Naukowe w Getyndze otrzymał drugą nagrodę za pracę „Vom inwendigen Bau der Gewächse und von der Saftbewegung in denselben”, w której poruszał zagadnienia zarówno anatomii, jak i fizjologii roślin – dziedzin, które stały się później jego domeną. Na początku 1807 roku został trzecim profesorem medycyny w liceum w Bremie, z czym wiązała się praktyka lekarska w szpitalu. W roku 1812, jako następcą Heinricha Friedricha Linka, otrzymał nominację na profesora historii naturalnej w Rostoku. Tu, prowadząc obok zajęć na uczelni również praktykę lekarską, spędził cztery lata w sprzyjających warunkach, które pozwalały mu sporo czasu poświęcać badaniom botanicznym, dzięki czemu stworzył podstawy tkankowej teorii budowy roślin, odkrył przestwory międzykomórkowe, które jednak błędnie uznał za drogi przewodzenia soków roślinnych, i dokonał wielu trafnych spostrzeżeń dotyczących budowy drewna i przyrostu na grubość ścian komórkowych. Mniej odkrywcze były opublikowane w roku 1815 wyniki jego badań embriologicznych.

W roku 1816, rezygnując z propozycji przeniesienia się do Hamburga, udał się do Wrocławia, gdzie, kolejny raz będąc następcą Linka, objął katedrę botaniki i stanowisko dyrektora ogrodu botanicznego. W stolicy Śląska Treviranus spędził czternaście lat, prowadząc owocną pracę dydaktyczną i badawczą, a zarazem, dzięki licznym podróżom i rozległym kontaktom m.in. z ogrodami w Krakowie, Warszawie i Krzemieńcu, rozwijając Ogród Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego, który pod jego kierownictwem został znacznie powiększony. On też prawdopodobnie założył w roku 1821 pełniący początkowo rolę dokumentacyjną hodowanych w ogrodzie roślin naczyniowych zielnik Herbarium Horti Botanici Universitatis Wratislaviensis, który stał się zaczątkiem Zielnika Uniwersytetu Wrocławskiego.

Do roku 1818 wykładał na Wydziale Filozoficznym, później zaś przeniósł się na Wydział Medyczny. Serdeczna przyjaźń połączyła go z Heinrichem Robertem Goepertem, najpierw jego studentem, później docentem prywatnym. W przyjaznych stosunkach pozostawał też z Heinrichem Wilhelmem Brandesem, Ernstem Friedrichem Glockerem, Franzem Heyde,

Adolphem Otto, Johannem Gottliebem Schneiderem i Henrichem Steffensem. Pod jego kierunkiem powstało w roku 1825 pierwsze, krytyczne opracowanie historii botaniki w Polsce, które, jako dysertację doktorską, napisał Wojciech Maksymilian Adamski, student medycyny z Wielkopolski. W ostatnich latach pobytu we Wrocławiu pogorszeniu uległy stosunki Treviranusa zarówno z senatem, jak i ze studentami, którzy zarzucali mu, że, będąc w roku akademickim 1827/28 rektorem, ostro występował przeciw ruchowi burszowskiemu. Do tego doszedł konflikt z głównym ogrodnikiem Ogrodu Botanicznego, w wyniku czego ówczesny minister Karl von Altenstein przeniósł go do Bonn, skąd na jego miejsce przyjechał do Wrocławia Christian Gottfried Nees von Esenbeck.

Również w Bonn, gdzie Treviranus chciał uporządkować niejasną sytuację pozostawioną przez poprzedniego dyrektora, doszło do konfliktu z pracownikami uniwersyteckiego ogrodu, w wyniku czego zrezygnował on z funkcji dyrektora i ograniczył się do samej profesury. Prowadził odtąd spokojny i cichy żywot uczonego, a cały wolny od obowiązków dydaktycznych czas poświęcał badaniom botanicznym. Wakacyjne wyjazdy do Włoch, Francji, Belgii, Holandii, Anglii, Szkocji, Szwajcarii i Tyrolu przeznaczał zarówno na wypoczynek, jak i na poszerzanie wiedzy. Szereg prac poświęcił botanice systematycznej i opisowej, zajmując się m.in. monograficznym opracowaniem takich rodzajów, jak ostróżeczka, orlik, czosnek i dziurawiec oraz rosnącymi w Rosji turzycami.

Wiele prac i artykułów opublikował też w dziedzinie historii botaniki, a wydane w roku 1855 studium z historii drzeworytniczych przedstawień roślin łączyło w sobie historię botaniki z historią sztuki. Dziełem, które podsumowywało jego dokonania na polu anatomii i fizjologii roślin, była dwutomowa, wydana w latach 1835-38 praca „Physiologie der Gewächse”, dająca bogaty przegląd dokonań w tej dziedzinie i obszerny wykaz literatury przedmiotu. Ponieważ jednak Treviranus uparcie trzymał się w niej przestarzałych poglądów o „sile życiowej” i „materii życiowej”, a dodatkowo nie uwzględnił wyników najnowszych badań, praca ta do pewnego stopnia była już przestarzała w chwili wydania. Prowadząc nadzwyczaj uregulowany i spokojny tryb życia, w które pewne urozmaicenie wniosły uroczyste obchodzone jubileusze 50-lecia jego doktoratu i profesury, dożył Treviranus, mimo wątłego zdrowia, 85 lat. Zmarł 6 maja 1864 w Bonn.

Wybrane prace:

- 1803 – Untersuchungen über wichtige Gegenstände der Naturwissenschaft und Medicin. Göttingen.
- 1805 – Über den Bau der kryptogamischen Wassergewächse. *Beiträgen zur Naturkunde I.*
- 1811 – Beiträge zur Pflanzenphysiologie. Göttingen.
- 1817 – De Delphinis et Aquilegia observationes. Wratislaviae.
- 1822 – Alii species quotquot in Horto Botanico Wratislaviensi coluntur recensuit, rariores observationibus illustravit, novas quasdam descripsit. Wratislaviae.
- 1822 – Die Lehre von dem Geschlecht der Pflanzen in Bezug auf die neuesten Angriffe erwo-gen. Bremen.
- 1823 – Über gewisse in Westpreussen und Schlesien angeblich mit einem Gewitterregen gefal-lene Saamenkörner. Breslau.

- 1828 – De Ovo Vegetabili ejusque mutationibus observationes recentiores. Wratislaviae.
- 1831 – Symbolarum Phytologicarum, quibus res herbaria illustratur, fasciculus I. Gottingae.
- 1831 – Über die Verdienste italienischer Botaniker Boccone's und Micheli's um die schlesische Flora. *Übers. Arb Schles. Ges. Vaterl. Kultur.*
- 1835-1838 – Physiologie der Gewächse. Bonn.
- 1848 – Bemerkungen über die Führung von botanischen Gärten, welche zum öffentlichen Unterrichte bestimmt sind. Bonn.
- 1851 – De compositione fructus in Cactearum atque Cucurbitacearum ordinibus. Bonnae.
- 1855 – Die Anwendung des Holzschnittes zur bildlichen Darstellung von Pflanzen nach Entstehung, Blüthe, Verfall und Restauration. Leipzig.
- 1861 – In Hyperici genus ejusque species animadversiones. Bonnae.

Źródła:

- Mularczyk M. 1998. Historia Ogródu Bot. Uniw. Wrocław. S. 156-158.
- Pater M. 1997. Historia Uniwersytetu Wrocławskiego do roku 1918. Wrocław. S. 201-203.
- Rostański K. 1963. Historia Zielnika Instytutu Botanicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Acta Univ. Wratisl. 14. S. 284.
- Wiktor J. 1997. Muz. Przyr. Uniw. Wrocław. S. 31, 69.
- Wunschmann E. 1894. Allg. Deutsche Biogr. 38. S. 588-591.

Portret ze zbiorów Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego.